

İMÂMIYYE ŞİA'SINDA EHL-İ BEYT SEVGİSİNİN EZOTERİK (BÂTİNÎ) İNANÇLARA DÖNÜŞÜMÜ

İbrahim COŞKUN*

TRANSFORMATION OF THE LOVE OF AHL AL-BAYT INTO ESOTERIC FAITHS IN THE SHI'A IMAMIYYA

Love is one of the fundamental senses in human psychology. This sense begins with the love of mother, continues by widening its scope, and finally arrives at the love of God. Essentially, other loves are instrument transporting human to the love of God. Instrument, however, might become aim, and in this case, some loves can take the place of the love of God.

In this study, the author considers transformation of the love of aAhl al-Bayt in Shi'a Imamiyya into esoteric faiths. According to the writer, Shi'a Imamiyya continuing its existence as a separate sect ever since the first century of Islam has overshoot the mark in the love of Muhammed's Ahl al-Bayt, and this love, as time passed, has been transformed into esoteric faiths.

GİRİŞ

Allah için sevmek ile Allah gibi sevmek birbirinden tamamen farklıdır. Birincisinde insanın en temel duygularından biri olan sevgi normal mecrasında yol alır, zamanla gönüllere yerleşir ve kökleşerek gelişmesini sürdürür; insan şahsiyetinin pozitif yönde gelişmesine neden olur. İkincisinde ise sevilen varlıklara gereğinden fazla sevgi ve saygı gösterilir. Allah gibi sevilen varlıklar, aslında Allah sevgisine ulaştıran birer araç konumunda iken merkez konumuna gelebilirler. Artık insanların ruh dünyasında bütünüyle rasyoneliteden uzak inançlar yeşermeye başlar. Daha da vahim olanı gereğinden fazla sevgi ve saygı gösterilen varlıklar, profan inançlara dönüşür. Tarihte dinî ve gayri-dinî fanatizmin en esaslı sebepleri de işte bu sevgi konusundaki aşırılıklarda gizlidir.

Sevgide ölçü ne olmalıdır? Ehl-i sünnet'in ve Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisi nasıldır? Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisinde aşırılıklar var mıdır? Eğer son sorunun cevabı evet ise Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisindeki aşırılıklar akaid sahasında ne gibi sapmalara neden olmuştur? Bu inançlar hangi kadim inanç ve felsefi düşüncelerle örtüşmektedir? Şîa'da Ehl-i beyt sevgisindeki bu aşırılıkların günümüzde negatif yansımaları nelerdir?

Bu makalenin amacı İmamiyye Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisini, Ehl-i sünnetin bu

* Doç.Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ibrahimcoskun@hotmail.com

konudaki görüşleriyle karşılaştırarak söz konusu fırkanın Ehl-i beyt sevgisinde aşırılığa gidip gitmediğini ortaya koymaktır. Bunu daha çok yukarıdaki sorular çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışacağız.

I. SEVGİDE ÖLÇÜ

Sevgi insanın zevk aldığı şeye meyil etmesidir. Bu meyil kuvvetlenirse buna aşk denir. Psikolog Z.Rubin'e göre hoşlanma ve sevmeye farklı şeylerdir. ona göre hoşlanma bir kişiye saygı ve sıcak duygular beslemeyi içerir. Sevmeye ise sevilen varlığa bağlanmayı, önem vermeyi ve mahramiyeti gerektirir.¹ H. Stack Sullivan gibi birey arasında özel bir psikolojik bir süreç olarak gören psikolog ve düşünürler de vardır.²

Çocuğun hissettiği ilk sevgi, kendisini emziren ve kucağına alan annesine karşıdır. Şüphesiz sevgi kısa bir müddet sonra biyolojik haz alanına geçer³ ve doğrudan doğruya annenin şahsına yönelir. Bu yöneliş meme emdiği ve kucağına alındığı zamanların dışında tamamıyla annenin şahsına yönelmiştir. Sevgi artık hissi köprüyü aşarak manevi duygular alanına ulaşır. Burada manevi esasların dayanağı salt bir his değildir. Emredici ve yasaklayıcı gücü temsil etmesine rağmen çocuğun babasını sevdiği de bir gerçektir.³

Meme ve kucakla başlayan sonra bu köprülerden geçerek duygular ve maneviyat dünyasına açılan sevgi bağı, zamanla çevresinde bulunan herkese ve her şeye uzanır. Karşılaştığı, oynadığı hareket ve kader birliği yaptığı, düşünme ve konuşma sahasında ortaklaşa faaliyet yürüttüğü kimselere uzanır. Bununla birlikte his dünyası genişler, sevginin hududu ve seviyesi de gelişir.⁴ Çocuk bu dereceden sonra muayyen yerleri, eşyayı ve belirli tutumları sever ve benimser. Oyun oynamayı kendisini teselli edecek eğlendirecek şeyleri sever. Yemek ve tat zevki artar, ergenlik dönemine girmesiyle birlikte karşı cinse karşı cinsel duygularla birlikte ortaya çıkan sevgi duyguları kendini hissettirir. Gelişme grafiği, insanı tek bir varlık olmaktan çıkarır ve onu toplum planına iter. Artık kişide kendisiyle birlikte yaşamak zorunda olduğu kimselere karşı sevgi duygusu gelişir. Dünya sevgisi, evlat sevgisi, akraba sevgisi, mal ve makam sevgisi vb. her şahısta ortaya çıkan diğer sevgi türleridir.⁵ Bir taraftan da insanın sevgisi tabiata ve kainata uzanır. O her türlü güzelliği sevmeye başlar. İşte o zaman insan adaleti acımayı doğruluğu kahramanlığı, vatanını, vatanını, insanlığı vb. şeyleri de sever.⁶ Sonra onun sevgisi en üstün tepeye zirveye çıkar, Allah'a ulaşır. Allah'a ulaşmış olan sevgi bağı dönerek, ışıklarını bütün sevgi çeşitleri üzerine serper ve sevilen her şey Allah için sevilir. Bu sevgiye ulaşmış olan insan, sıradan bir insan değildir artık. Çünkü sıradan bir insandaki psikolojisinde, önce korku ve ümit duygusu, sonra sevgi ve nefret duygusu yer alır. Ama sıradanlık çizgisini aşan insanın sevgi çizgisi sürekli gelişir ve genişler.⁷

E.Fromm'a göre insandaki sevginin temelinde ayrılık duygusu vardır. Hayvan-

¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan Davranışı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2004, s. 539

² Cüceloğlu, a.e., s. 541

³ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara 1993, s. 16-17; Kutup, a.g.e., s.116-117

⁴ Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*, çev. Bekir Karlığa, İst. 1987, s. 116, 126, 128.Kutup, a.g.e., s. 126

⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi*, İstanbul 2002, s. 99,284.

⁶ Kutup, a.g.e., s. 127

⁷ Orhan Öztürk, *Ruh sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara 2001, 75-76,97-106; Kutup, a.g.e., s. 128-129

larda sevgi, daha doğrusu sevginin eşdeğeri davranışlar gözlense de havanlar arasında bağlanma temelde içgüdüsel donanımın bir parçasıdır. Bu içgüdüsel donanımın sadece kırıntılarının insanda işleyişi gözlenebilir. İnanın içgüdüsel uyarılardan sıyrılmış olması hiçbir zaman kopmuş olmasa da doğayı aşmış olmasıdır. O doğanın bir parçasıdır ama doğadan ayrıdır. Cennetten kovulduktan sonra onun yapacağı tek şey, mantığını geliştirerek geri dönülmez bir şekilde kaybedilen insan-öncesi uyum yerine, insana özgü yeni bir uyum bulup geri dönmektir.⁸

Ayrı bir bütünlük olarak insanın kendinin farkında olması, kendi ömrünün iradesi dışında doğduğunun ve iradesine rağmen öleceğinin, sevdiklerinden önce veya kendisini sevenlerden önce öleceğinin farkında olması, kendi yalnız ve ayrılığının, ayrıca doğal ve toplumsal güçler karşısında çaresizliğinin farkında olması, onun doğadan kopuk varoluşunu dayanılmaz bir hapishaneye çevirir. Varlığı bizi kuşatan hapishane gibi algılamaktan kurtaracak olan biricik yol sevgidir. İnsanlar bunun için sevgi ile dışa yönelmeyi, kendini şu veya bu şekilde insanlarla dış dünya ile bütünleşmediği arzu eder.⁹ Ayrılık şiddetli kaygıların kaynağıdır. İnsanın en derin ihtiyacı ayrılığın ötesinden gelme, yalnızlığından kurtulma ihtiyacıdır. Bu amaca ulaşma konusundaki başarısızlık insanları bunalıma iter. Her çağın kültürü ve insanı tek ve aynı sorunun çözümüyle karşı karşıyadır. Cevaplar bir ölçüde bireyin ulaştığı birleşme derecesine bağlıdır. Bebeklikte benlik duygusu pek gelişmemiştir. Kendisini hala annesi ile bir hisseder. Annesinin memelerinin ve tenin fiziksel varlığı bebeğin yalnızlık duygusunu giderir.¹⁰ Çocuk ayrılık ve bireysellik duygusunu geliştirdiği ölçüde annenin fiziksel varlığı artık yetmez. Bu ayrılığın başka yollardan üstesinden gelme ihtiyacı ortaya çıkar. Budan dolayı insan en yakın çevresindekilerden başlayarak kişilere ve değişik varlıklara sevgiyle yaklaşmaya başlar. Zamanla bu duygu manevi alanı ulaşır. Tapınma anları ayrılık duygusunun en iyi şekilde ortadan kalktığı anlardır. Bazıları alkol ve değişik uyuşturucularla ayrılık duygularını kapatmaya çalışsalar da alkol ve uyuşturucuların etkisi bittiğinde ayrılık duyguları çok daha yoğun bir şekilde kendini hissettirir. Bundan dolayı kişiliği gelişmiş, diğer insanlarla iyi ilişki kurabilen normal insanlar yetiştirebilmek için, insanlardaki sevginin kaynağı ve istikameti iyi belirlenmelidir.¹¹

Gazali'ye göre sevgide bilme ve tanıma önemlidir. Bilip anlamadan sevgi tahakkük etmez. İnsan bildiğini sever. Bunun içindir ki cansızlarda sevgi yoktur. Sevgi bilip anlamaya bağlı olduğu için bilgi ve anlayışın bölünmesi nispetinde sevginin de bölümleri olduğunu bilmek gerekir. Her duyu anlaşılabilen şeylerden birini anlayabilir ve anladığı şeylerden zevk alır, fitraten ona meyleder onu sever.¹²

Her canlı için ilk sevilen şey kendi nefsi ve zatıdır. Varlığın devamına meylî ve yok olmasına nefret bundandır. Zira tabiat bakımından sevilen şey sevenin haline uygun düşendir. Sevilen için varlığın devamından daha uygun ve yokluğundan da daha nefret verici hiçbir şey yoktur. Bunun için insan yaşamayı sever ve ölümden

⁸ Fromm, a.g.e., s. 14

⁹ Fromm, a.g.e., s. 14-15

¹⁰ Fromm, a.g.e., s. 16

¹¹ Fromm, a.g.e., s. 17

¹² Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazali, *İhyau 'Ulâmi'd-Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1975, IV/538.

hoşlanmaz.¹³

Varlığın devamı sevildiği gibi kemali de sevimlidir. Zira noksanlıkta derecesine göre kemali kaybetmek vardır. Kaybettiği nispetteki noksanlık, yokluk demektir. Bu aynı zamanda helak demektir. Mutlak varlığın devamı sevildiği gibi kemal sıfatlarının bulunması da sevilir. Şu halde insanoğlunun ilk sevdiği kendi zati, sonra azalarının selameti, sonra malının, evladının, akrabalarının ve dostlarının selametidir. Bütün bunlar vücudun kemal ve devamına alettir.¹⁴

Sevginin sebeplerinden biri de ihsandır. İnsan iyiliğin kölesidir. Gönüller, kendilerine iyilik yapanları sever, kötülük yapanlara kızar. Aslında ihsandan dolayı sevmenin gerisinde de birinci sebep söz konusudur. Bazı varlıklar herhangi bir iyiliğinden dolayı değil, zatından dolayı sevilir. İşte eksilip artmayan yok olup tükenmeyen gerçek sevgi budur. Bu hüsn-ü cemali sevmektir. Güzelliği anlayan herkes güzeli sever. Güzelliğin sevilmesi güzelliğin zatındandır. Zira, onda güzelliği anlamak, zevkin kendisidir. Akarsular yeşillikler mutlak surette yemek-içmek için değil, güzel oldukları için sevilir¹⁵

Güzellik ve cemel, duyularla bilinmeyen şeylerde de vardır. Güzel ahlak ilim, akıl, iffet, şecaat, takva, kerem bunlardandır. Bunların hiç biri beş duyu il algılanmaz. Ancak basiret nuru ile bilinirler. Bu güzel hallerin hepsi sevimli bunlarla vasıflanan her insan da sevilen insandır. Bunu için peygamberler ve sahabileri, mezhep imamları ve diğer din büyükleri sevilirler.¹⁶

Eğer sevgi sadece beş duyuya indirgenir ve Allah Teala bu beş duyunun hiç biri ile idrak edilemediği ve hayalde de tasavvur edilemediği için sevilmez denilirse; o vakit insanın manevi letafetleri yok sayılmış ve insan hayvan derecesine düşürülmüş olur. Halbuki insan akıl, nur kalp gibi özelliklerle hayvandan ayrılır. Kalp gözden daha çok anlar. Aklın manalardan anladığı güzellik, gözün gördüğü suretlerden anladığı güzellikten daha büyüktür. Buna göre beş duyu ile idrak edilmekten çok üstün olan ve kalp ile idrak edilen ilahi ve şerefli şeylerin zevki daha büyük olur. Bu bakımdan dürüst tabiatlı ve sağduyulu bir kimse buna daha çok meyleder. Zaten sevgi anlaşılın şeyden alınan zevke gönün meylinden başka bir anlam taşımaz.¹⁷

İnsanın diğer insanları ve sevilen diğer varlıkları sevmesine vesile olan bütün vasıflar gerçek anlamda Allah Teala'da mevcuttur. Bundan dolayı gerçek sevgiye layık olan yalnız Allah'tır. Daha sonra onun dinini bize açıklayan peygamberler, sahabiler ve din önderleri ve diğer büyüklerdir. Bundan dolayı Allah Teala: "De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler, size Allah'tan, Rasulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."¹⁸ buyurmaktadır.

"Nefsani arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici

¹³ Gazali, a.g.e., IV/539-540.

¹⁴ Gazali, a.g.e., IV/540.

¹⁵ Gazali, a.g.e., IV/541.

¹⁶ Gazali, a.g.e., IV/543.

¹⁷ Gazali, a.g.e., IV/539.

¹⁸ Tevbe, 9/24.

kılındı. Bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer Allah'ın katındadır"¹⁹ Görüldüğü gibi bu ayette Allah Teala insanı hayata bağlayan duyguları, diğer ifade ile onun psikolojik donanımını bildirilmektedir. İnsanın kendini dünya lezzetlerinin nefsanî arzuların ve fitrî temayüllerin esiri hale getirmesi kalbinin basiretini ve ibret alma duygusunu köreltir. Bu hal insanları günlük lezzetler içerisine gömer daha yüksek daha ulvî şeylere ulaşmasına engel olur. Fakat bu duygular bütünüyle anlamsız da değildir. Aksine bunların bütünüyle terk edilmesi halinde normal bir kişilik geliştirilemez, diğer insanlarla sıcak ilgi kurulamaz.²⁰

Bir önceki paragraftaki ayetle birlikte bu ayeti değerlendirdiğimizde sevgi hususunda takip edilmesi gereken temel prensip anlaşılmaktadır: Yukarıda ifade ettiğimiz kişilere ve varlıklara karşı sevgide ölçü kaçınılmadığı, bu sevgiler Allah Teala'ya, Peygamber (s.a.v.)'e olan sevgiyi ve bağlılığı gölgelemediği müddetçe, onlara gerekli değer verilmesinde ve sevilmesinde bir sakınca yoktur.

İnsan, neyi ne derecede seviyor veya neden, ne derece korkuyorsa, o yönde ve o oranda hayatını şekillendirir. İnsan imtihan aleminde sevdiği varlığın buna liyakati nispetinde bir netice elde eder. Onun içindir ki sonsuz bir iştiha kabiliyeti ile yaratılmış olan insan kalbi, fitrî olan sevme temayül ve vafını Cenab-ı Allah'a yönelttiği taktirde sevgide kemale ulaşır. Aksi taktirde süflî varlıkların ve boş gayelerin peşinde koştuktan kurtulamaz. Ana, baba, eş, evlat sevgileri, sahip olduğumuz maddi ve manevî imkanlara olan düşkünlüğümüz ve sevgimiz, Allah'ın kullarına tevdi ettiği maddi ve manevî lütuf ve imkanlardır. Bütün bunlar hak için hak yolunda vasıta olmalıdır. Çünkü mutlak güzele muhabbet edenler, cüzlerin cazibelerine kapılmazlar; aksine cüzlere gönül verenler bütünden mahrum kalabilirler.

"İnsanlardan kimi, Allah'tan başka eşler tutarlar. Allah'ı sever gibi onları severler. İman edenlerin Allah sevgisi ise (her şeyden) sağlamdır."²¹ Ulûhiyyetin manasında sevgi son derece önemli bir esastır. Mabud, en yüksek mahbubtur (sevilendir). Böyle aşırı sevilen şeyler -ne olursa olsun- ilah konumuna getirilmiş olurlar. Onlara itaat, beraberinde Allah'a isyanı getirir. Onları Allah'a denk tutanlar, o varlıkları Allah'ı sever gibi severler. Bazıları bunu açıkça söylerler. 'İlahımız, tanrımız' derler. Bazıları da tasrih etmeden aynı şeyi yaparlar. Onları sevmeyi hayatın vazgeçilmez prensibi kabul ederler.²²

"Andolsun ki onlara 'gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan 'mutlaka Allah...' derler"²³; "...onlara (putlara), 'bizi sadece (Allah'a) yaklaştırsın diye kulluk ediyoruz' derler."²⁴ Bu ayetler, müşriklerin kainatı putların yaratmadığını, mutlak yaratıcının Allah olduğunu, putların herhangi bir zararı gidermeye veya fayda sağlamaya güç yetiremeyeceklerini, aslında ibadete de Allah'ın layık olduğunu, bildiklerini, ancak ona yaklaşmak için putlara ibadet ettiklerini bildiriyor. Bu ayetlere göre putperestler, Allah ile putları bir tutmuyorlar. Ancak onlar sevgi konusunda putlarıyla Allah'ı bir tutuyorlar. Acaba bunun sebebi nedir? Gerçekten onlar putları mı seviyorlar yoksa put sevgisinin gerisinde başkalarına karşı bir sevgi mi söz konusudur?

¹⁹ Bkz., Al-i İmran, 3/14

²⁰ Bkz. Engin Geçten, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yay. İstanbul 2003, s. 32-33

²¹ Bakara, 2/165

²² Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1971, I, 572.

²³ Lokman, 31/25

²⁴ Zümer, 39/3

Müşriklerin, putların herhangi bir zarar ve faydası olmadığını bile bile Allah'ı sever gibi putları sevmeleri düşünülemez. Akıllı bir insandan bu beklenemez. "...Allah'ı sever gibi onları severler." ayetinden sonra "Hani tabii olunanlar, kendilerine tabii olanlardan hızla uzaklaşınca..."²⁵ ayetinin gelmiş olması, müminlerin Allah'a boyun eğişi kendilerine gerekli gördükleri gibi putperestlerin de putperestliği ayakta tutan reislerine ve din büyüklerine boyun eğip onlara son derece saygı sevgi besledikleri anlamına gelmektedir. Ayrıca ayette, "onları severler" ifadesinde akıllı varlıklar için kullanılan "hum" zamirinin kullanılması bu görüşü güçlendirmektedir.²⁶

F. Râzî'ye göre kimi cahiller ve Haşviyye,²⁷ şeyhlerine ve imamlarına saygı ve sevgide çok ileri gittikleri için bazen onların tabiatları hulûl²⁸ ve ittihad²⁹ inancına meyletmektedir. Bu şeyh dünya peşinde ve dinden uzak biri ise kendisine uyanlara işin onların dediği ve inandığı gibi olduğu fikrini vermektedir. Râzî yaşadığı dönemi kastederek sözlerini şöyle sürdürüyor: "Ben dinden uzak bazı düzenbaz şeyhlerin tâbi olanlara ve taraftarlarına, kendisine secde etmelerini emrettiğini onlara sizler benim kullarımsınız dediğini gördüm. İşte böylece o taraftarlarına hulul ve ittihat fikrini telkin etmekte bazen ahmaklarla baş başa kaldığında uluhiyyet iddiasında bulunduğunu tespit ettim. Bu husus bu ümmet içinde bile oluyorsa geçmişte olması niçin yadırgansın?"³⁰

Tarihte ilk şirke düşen toplum Hz Nuh'un milletidir. Bunun sebebi salih insanlara olan aşırı saygı ve sevgidir. Hz Nuh toplumunun tanrıları Ved, Suva, Yağus ve Yeuk, aslında salih insanların isimleridir.³¹ Ne var ki bunlar öldükten sonra bu kişilere olan aşırı sevgilerinden dolayı onların heykellerini yapmışlar ve oturdukları bölgeye de onların isimlerini vermişlerdir. zamanla onlara ibadet etmeye başlamışlardır.³² Bu durum bize aşırı sevginin insanın gözünü kör kulağını sağır ettiğini ve akl-ı selim ile düşünmekten uzaklaştırdığını göstermektedir.

Her zaman için büyüklerin kabirlerine gösterilen aşırı sevgi ve tazim de şirke götürebilir. Çünkü Hz Nuh'un toplumu bu aşırılıkları yüzünden puta dönüştürmüşlerdir. Bu bir anda olmaz her nesil saygıya bir şeyler ilave eder, bu da zamanla put haline gelir. Öbür taraftan şeytan da insanı önce şirke sokmaya çalışır, bunu başaramasa bidatlere ve hurafelere yöneltir.³³ Bazı kişilerin salih kabul ettikleri insanların türbe ve kabirlerine gidip aşırı tazim göstermeleri adakta bulunmaları, kurban kesmeleri, ağaçlara bez bağlamaları bazı işleri için yardım dilemeleri oradan toprak ya da taş alıp bunları kutsal kabul etmeleri şirke götürebilir.³⁴

"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilgilerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rablar edindiler..." Yahudi ve Hıristiyanlar

²⁵ Bakara, 2/166

²⁶ Fahreddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebîr*, çev. S.Yıldırım-L.Cebeci-S.Kılıç-C.S.Doğru, Ankara 1988, IV/180-181.

²⁷ Haşviyye, tamamen dini nasrların zahiriyle hareket etmeyi metot kabul eden, İslam düşüncesinin her devrinde çeşitli fırka ve tasavvufi ekollerde varlıklarını hissettiren kimselere verilen genel bir isimdir.

²⁸ Hulûl, bazı kimselerin Allah'ın ruhunun kendi bedenlerine girdiğini iddia etmeleridir.

²⁹ İttihad, bazı kimselerin bedenlerinin Allah'ın bedeni ile birleştiğini iddia etmeleridir.

³⁰ Râzî, a.g.e., XI/486-487.

³¹ Ebu Davud, Edeb, 116.

³² Mübarek b.Muhammed el-Meylî, *eş-Şirke ve Mezahiru, Mektebetu'n-Nehdati'l-Cezaiyye*, Cezair 1966, s.63-67

³³ el-Meylî, a.g.e., s. 99, 164, 214 vd.; Adullah Özbek, *Kurr'an'da Tevhid Eğitimi*, Konya 1996, s.84-85.

³⁴ Muhammed b.Ömer b. Muhammed ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, Daru'l-Küti'l-İlmiyye, Beyrut 2003, I/209

uluhiyetlerine inanmak veya kulluk vecibelerini onlara takdim etmek gibi bir mana ile alim ve rahiplerini rab edinmiş değillerdi. Bununla birlikte Allah onları kendisine şirk ve küfürle vasıflandırdı. Çünkü onlar dini emirleri İncil ve Tevrat'a aykırı olmasına rağmen alim ve rahiplerinden alıyor onlara karşı aşırı sevgilerinden dolayı tâbî oluyorlardı.³⁵

Ölçü kaybedildiği zaman sevginin her türlü insanı sapkınlığa götürebilir. Hz.Yusuf'un kardeşleri biz güçlü kuvvetli erkekler topluluğuyuz, babamız niçin bizi daha fazla sevmiyor da küçük bir çocuğu seviyor diye kardeşleri Yusuf'u kuyuya bile atmışlardır³⁶. Ancak sevgi konusunda her çağda sıkça yaşanan aşırılıklardan bir tanesi de insanların karşı cinse olan meyilleridir. Bazı kimselerin gönlünde karşı cinse meyil o derece büyük olur ki bazen bundan tapınma dahi meydana gelebilmektedir. Bu derecedeki bağlılığa teteyyüm denilmektedir.³⁷ Bu aşamada insan gözünde sevilen kişi tanrı gibi veya ondan daha fazla sevildiği için, şirk olarak kabul edilmiştir.³⁸ Çünkü bu aşamaya gelen insan sevdiğinin rızasını tanrının rızasına tercih edebilmekte, onun isteklerini yerine getirmeyi Allah'a ibadetten daha üstün tutabilmekte böylece sevgi bütün iç benliğine hakim olabilmektedir.³⁹

Allah, kadınlara karşı temayüllerinde müşriklerin çok ifrat derecesinde olduklarını kadınları tanılaştırdıklarını onlara tanrılar gibi ibadet ettiklerini bildirmektedir: "(Müşrikler) onu bırakıp yalnızca bir takım dişilere tapıyorlar..."⁴⁰ Tarihe mal olmuş politeist inançların hakim olduğu bölgelerden elde edilen materyaller, onların ilahlarını hayvanlar ve dişiler şeklinde tasvir ettiklerini göstermektedir.⁴¹ Dinler Tarihi kaynakları, bela, sıkıntı, kıtlık, hastalık ve ölüm gibi görevlerin erkek tanrılara, güzellik, aşk, bereket ve zenginlik gibi sevilen görevlerin de kadın tanrıçalara tahsis edildiğini göstermektedir.⁴² Kadınlara karşı bu tarz tutum bütün cahiliye toplumların karakteristik özelliğidir.

Bütün bu söylediklerimiz, insanda sevginin ve korkunun zirvesinde Allah sevgisi ve Allah korkusunun olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hiçbir şey Allah'ı sever gibi sevilmez ve hiçbir şeyden de Allah'tan korkar gibi korkulmaz. Bu bağlamda 'kork Allah'tan korkmayandan' sözü doğru değildir; şeytanın, dostlarından korku kaynaklanabilir.⁴³ Allah'ın sev dedikleri Allah için sevilir. Emirlerine karşı gelmekten korkulur. Gazabından korkulur, rızasına sığınılır. İşte Mü'minin hâlet-i rûhiyesi, bu korku ile ümit arasındadır. Mü'min Allah'ı hem haşyet ile saygı duyulan, hem de sevilen varlık olarak tanır.⁴⁴

Bazı Hıristiyanların Hz.İsa'ya olan sevgi ve bağlılıkları, sandıkları gibi Hz.İsa'nın şahsında Allah'ın birliği yok olmuş değil; tam aksine Hz.İsa'nın hakikati

³⁵ Râzî, a.g.e., XI/486; Seyyid Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, çev. M.E.Saraç-İ.H.Şengüler-B.Karlığa, Hikmet yayınları, İstanbul 1979, VII/264.

³⁶ Bkz. Yusuf, 12/8,9.

³⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebu Bekir, *İğasetü Lehfan min Masayidi's-Şeytan*, Beyrut 1975, II/150

³⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., II/150

³⁹ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, İstanbul 1999, s. 137-139

⁴⁰ Nisa, 4/117

⁴¹ Annemarie Schummel, *Dinler Tarihine Giriş* Ankara 1995, s. 151-155, 171-175,192-193.

⁴² Schummel, a.e., 151-197

⁴³ Ahmed İbn Teymiyye, *Külliyât*, Çev. Heyet, Tevhid Yayın. İstanbul 1986, I,125.

⁴⁴ Abdullah Draz, *Din ve Allah İnancı*, Çev. Bekir Karlığa, İstanbul ts., s. 110-111.

Allah'ın birliğinde yok olmuştur. Onun dilinden işitilen bir söz, Hz.İsa'nın öz benliğinin ve kişisel varlığının ifadesi değildir. Bu gerçeği Kur'an, Hz.Muhammed'in şahsında "De ki, ben özümü Allah'a teslim ettim. Bana uyanlar da öyledir."⁴⁵ şeklinde ifade etmektedir. Bir peygamberin 'bana uyunuz' dediği zaman, Allah'ın karşısında yer almaya çalışan, tanrılığı beşeriyete indiren bir benlik değil; aksine insanlığı şirk ve bayağılık bataklığından kurtarıp Allah'ın yüce birliğine ulaştıran bir çağrıdır. Bazı Hıristiyanların düştüğü şüphe veya Allah'ın beşeri bir "ben" de yok olacağı tarzında vahdet-i vücud anlayışı her çağda ortaya çıkabilecek bir anlayıştır. Bundan dolayı İslam akaidinde "Ben şahadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur" şahadetinin yanında "Yine ben şahadet ederim ki; Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir" şahadetinin de bulunması oldukça dikkat çekicidir.⁴⁶

Hız.Peygamber'i, onun Ehl-i beyt'ini, Sahabileri, diğer Peygamberleri ve salih/veli kulları sevme hususundaki ölçümüz yukarıda ana çerçevesini çizdiğimiz yapıdan uzak olmamalıdır. Sevgi ve korku duygularını olumlu bir konumda tutabilmenin esasını İslâm akaidinin mevcudatı yaratan ve yaratılmış varlıklar olarak ikiye ayırma ilkesinde görmemiz mümkündür. O zaman Allah'a karşı beslenen sevgi ile yaratılmışlara karşı gösterilen sevgi birbirinden kolay bir şekilde ayrılacaktır. Bütün inanç sistemleri içerisinde bazı kimseler Yüce Yaratıcıyı yaratılmışların çizgisine çekmeğe çalışarak onu yaratılmış varlıklar gibi sevmekte; kimileri de bazı varlıkların veya kişilerin ontolojik olarak Allah ile benzer özelliklere sahip olduğunu iddia ederek, onlara karşı olağanüstü sevgi tezahürleri göstermektedirler.⁴⁷

Yukarıda ifade ettiğimiz ayrımı dikkate aldığımızda Hız.Peygamberi, onun Ehl-i beyt'ini, Ashabını ve salih kimseleri, Allah için sevmek yerine Hız.Peygambere vahiy, salih kimselere ve İmamiyye Şîa'sının masum kabul ettiği İmamlara bazı sezgisel bilgilerin verilebilmesinin dışında, velilere ve vahye benzer özel gizli bilgilerin verildiğine, onların bedenlerinin farklı bir nurdan yaratıldığına inanmak, böylece ontolojik ve epistemolojik açıdan onları diğer insanlardan farklı kabul edip, kutsallaştırarak ilah gibi sevmek yanlıştır. Ancak bazı kimselerin İslâm'ın tebliğinde ve yayılmasındaki hizmetleri, Allah'a kulluktaki samimiyeti ve gayretleri dikkate alındığında diğer insanlardan farklı olarak daha çok sevlmeleri gerekir. Acaba Ehl-i sünnet ve İmamiyye Şîa'sının Ehl-i beyt sevgisi nasıldır ve ne oranda yukarıda genel çerçevesini çizdiğimiz ölçülerle örtüşmektedir. Şimdi bunu incelemeye çalışacağız. Bunu gerçekleştirebilmek için de öncelikle Ehl-i beyt kimlerdir, sorunun cevabını bulmamız gerekmektedir.

Ehl-i beyt'e kimlerin dahil olduğuna dair tartışma, Şîa ve Ehl-i sünnet alimleri arasında erken devirlerden itibaren günümüze kadar sürüp gelmektedir. İmâmiyye alimlerine göre Ehl-i beyt kapsamına ilk olarak Hız.Peygamber Hz.Ali, Hız.Fatıma, Hız.Hasan ve Hız.Hüseyin girer; ayrıca imam kabul edilen diğer dokuz kişi⁴⁸ de Ehl-i beyt'e dahildir. Hız.Peygamberin hanımlarıyla Hız.Fatıma dışındaki çocukları Hız.Hasan ve Hız.Hüseyin dışında kalan torunları Ehl-i beyt'e dahil değildir. Ehl-i Kisâ,

⁴⁵ Al-i İmran, 3/20

⁴⁶ Elmalılı, a.g.e., 1/574.

⁴⁷ Bkz., İbrahim Coşkun, *İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi*, Tekin Kitabevi, Konya 2000, s. 122-125

⁴⁸ Hız.Ali, Hız.Hasan ve Hız.Hüseyin'in haricinde İmam kabul edilen şahıslar şunlardır: Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Ali, Cafer b. Muhammed, Musa b. Cafer, Ali b. Musa, Muhammed b. Ali, Ali b. Muhammed, Hasan b. Ali, Mehdi b. Hasan.

Pençe-i Âl-i Abâ veya Hamse-i Âl-i Abâ diye de anılan ilk beş kişinin Ehl-i beyt'ten oldukları Şîa'ya göre tevatür derecesine ulaşan hadislerle sabittir. Her ne kadar ilgili ayetin öncesinde ve sonrasında peygamber hanımlarına hitap edilmesi onların da Ehl-i beyt'e dahil olduklarını çağrışırsa da Ehl-i beyt'e dahil olan kişiler, hadislerle belirtildiği için ayet hususi manaya delalet etmektedir.⁴⁹

Ehl-i sünnet alimlerinden kimilerine göre Ehl-i beyt kapsamına sadece Hz.Peygamberin hanımları dahildir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Ehl-i beyt'i anlatan ayetler onlar hakkında nazil olmuştur. Nitekim ayetlerin öncesiyle sonrasında peygamber hanımlarına hitap edilmekte ve sadece onlarla ilgili ilahi emirlerden bahsedilmektedir. Kimi Ehl-i sünnet alimlerine göre ise söz konusu ayetler, Hz.Peygamberin hanımlarına hitap ettiğine göre Ehl-i beyt'ten öncelikle onlar anlaşılmalı birlikte müzekker zamir kullanılmak suretiyle Ehl-i beyt'in Hz.Peygamberin bütün çocuklarını, torunlarını hatta Hâşim oğullarını kapsamına almaktadır. Ehl-i beyt'in bu derece geniş kapsamlı olduğunu bildiren rivayetlerin varlığı da bunu ispat etmekte örfen de bu mana anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnet alimlerinin çoğunluğu bu görüştedir.⁵⁰

1. Ehl-i sünnet'in Ehl-i beyt Sevgisi:

Ehl-i sünnet alimleri eserlerinde Hz.Peygamberi sevmenin ve ona itaat etmenin dini bir görev olduğunu ayet ve hadislerle delillendirdikten sonra onun hane halkını ashabını sevmenin gereğini ve onların faziletlerini anlatmaktadırlar.⁵¹ Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt'in fazilet ve üstünlüğüne dair doğrudan veya dolaylı olarak temas eden ayetler de vardır.⁵² Bir çok hadiste de onlara sevgi beslenmesi istenmiş ve bu husus Hz..Peygamberi sevmenin bir gereği sayılmıştır.⁵³ Bu sebeple peygamberin aile ve yakın akrabası Müslümanların nazarında müstesna bir mevkie sahip olmuştur.⁵⁴

Âl-i Muhammed'e zekat ve sadaka verilmesinin haram kılınması da bu neslin cemiyet içinde rencide olmaması ve kendilerine olan saygının sarsılmaması gibi temel bir prensibe dayanmaktadır. Fakat bu sevginin temelinde onlara atfedilen ontolojik bir üstünlük, diğer insanlardan temel insanî özellikleri itibarıyla farklılaşma gibi unsurlar yoktur.

Tarihi tecrübe Peygamber, peygamber yakınları ve ilk nesilleri sevme konusunda aşırılıklarla dolu olduğu için, İslâm tarihinde onlara gösterilen sevgi ve saygıda aşırılığa kaçılmaması hususunda azami hassasiyet gösterilmiştir.

⁴⁹ İbnu'l-Hasen el-Tabersî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1406, VII/560; IX/43-44; M.Hüseyin et-Tabatabaî, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Kum/İran 1412, XVI/ 311-312; XVIII/46-47.

⁵⁰ Muhammed b. Muhammed el-Maturidî, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, Üsküdü Hacı Selim Ağa ktp., nr 40 II vr. 584a; Mustafa Öz, *Ehl-i beyt*, D.İ.A. X, 499.

⁵¹ Bkz. Ebu'l-Mu'in en-Neseft, *Tebsiratu'l-Edille*, Tahk. H.Atay/Ş.Ali Düzgün, Ankara 2003, II, 514-533; Şah Veliyyullah Dihlevî, *Hucceiullahi'l-Bâliğa*, Çev. M.Erdoğan, İstanbul 1994, s. II/676-677.

⁵² Bkz. Âl-i İmran 3/61; el-Ahzâb, 33/6, 28-34, 53.

⁵³ İbnu'l-Haceri'l-Heytemî, *es-Sevâiku'l-Muhrîka*, Kahire 1308, s. 87-127

⁵⁴ İmam Şafi de bir şîrinde Ehl-i beyt'e olan sevgisini şöyle ifade eder:

*Ey binitli kişi! Mina'daki o taşlıklar yerde dur
Ve oranın taşlı yerlerinde oturanlarla kalkıp gidenlere kulak ver.
Seher vaktinde tıpkı taşan Fırat nehrinin ahengiyle
Hacılar Mina'ya doğru dolup taşıdığında
Bil ki eğer Muhammed'in ailesini sevmek bir rafizilik (taşkınlık) ise
İns ve cin alemleri şahadet etsin ki (o halde ben) bir rafiziyim.
Muhammed b. İdris eş-Şâfi'i, Divanu İmam eş-Şâfi'i, Beyrut 1392, s. 72.*

2. İmamiyye Şîa'sında Ehl-i beyt Sevgisi:

İmamiyye Şîa'sında nasıl ki masum imamlara tabi olma imanın şartlarından biri ise onları sevmek de dinin en önemli farzlarından biridir. Çünkü onlar sıradan insanlardan farklıdır, özleri asılları farklıdır, dünya hayatında olağanüstü bir hayat yaşamışlardır, peygamberler gibi çeşitli mu'cizeler göstermişlerdir.⁵⁵ Bu sebeple Ehl-i beyt, sıradan bir sevginin ötesinde bir sevgiyle sevilmemelidir. Bu mertebeye ulaşmış Şîa fırkasının mensupları da diğer Müslümanlardan farklı olup Allah'ın ve Hz.Peygamberin katında üstün bir konuma sahiptirler.

Şimdi İmamiyye alimlerinin yukarıda özetlediğimiz Ehl-i beyt sevgileriyle ilgili inançlarını, Kur'ân ayetleriyle nasıl delillendirdiklerini aşağıda örneğini vereceğimiz ayetle değerlendirmeye çalışacağız:

"Yaptıkları şeyler başlarına gelirken zalimlerin korkudan titrediklerini göreceksin iman edip iyi işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler. Rablerinin yanında onlara diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur. İşte Allah'ın iman eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nimet budur. Deki ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum.Kim iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz şüphesiz Allah bağışlayan ve şükrün karşılığını verendir."⁵⁶

İmamiyye mezhebine mensup alimlere göre ayette geçen "De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum." ifadesi, Hz.Peygamberin İslâm'a davet ettiği insanlardan bu hizmeti karşılığında sadece Ehl-i beyt'inin sevilmesini istemiştir.⁵⁷

Ehl-i sünnet Alimlerine göre bu ibareyi İmamiyye alimleri gibi yorumlamak mümkün değildir. Bu konudaki genel kanaat şöyledir: Allah Teala Hz.Peygambere Kur'ân'ı vahyedip onda taata ödül verip masiyete karşılık ceza vereceğini bildirince Hz.Muhammed'in bu tebliğden gayesinin mal ve makam olduğu şeklinde yanlış bir anlayışın ortaya çıkmaması için 'ben bu tebliğim ile sizden dünyevi bir menfaat istemiyorum' demesini emretmiştir. Kaldı ki yukarıdaki ayet, Mekke döneminde nazil olmuştur ve o tarihte Hz.Ali ile Fatıma henüz evlenmemişlerdir. Bu ayetin Şîa alimlerinin dediği anlamla alakası bulunmamaktadır. Abd İbn Hamid'in Hasen'den rivayetle Âlusî'nin naklettiğine göre "yakınlıkta meveddet", ibaresi güzel amellerle Allah'a takkarub (manen yaklaşma) hususunda sevgi demektir ki "kurbâ" neseb yakınlığı değil "kurbet" yani Allah'a yakınlık manasınadır. Bu mana hem daha genel hem de ayetin öncesi ve sonrasıyla daha uyumludur⁵⁸

Fahreddin er-Razî bu konudaki üç farklı görüşün olduğunu belirterek şöyle açıklamaktadır: "Birinci görüş Şabî'ye ait olup o şöyle der:

"İnsanlar bu ayet hakkında bize çok sordular, biz bunun üzerine bunun manasını sormak için İbn Abbas'a yazdık İbn Abbas da "Allah'ın Rasülü Hz.Muhammed Kureyş'in nesebinin merkezini teşkil eder. Kureyş'in her boyu mutlaka ona dayanır. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak: De ki; sizi davet ettiğim şeye karşılık size olan yakınlığımdan ötürü beni sevmenizden ve bana sempati duymanızdan başka herhangi bir ücret istemiyorum, buyurdu ki siz benim kavmimsiniz sözlerimi dinlemeye ve bana itaat etmeye daha layıksınız, dolayısıyla eğer siz bundan imtina ederseniz hiç

⁵⁵ Bkz. Muhammed b. Ya'kub el-Küleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, Mektebetu'l-İslamiyye, Tahran 1388, I/320-321

⁵⁶ Şûra, 42/23.

⁵⁷ Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, Beyrut 1992, IX/235.

⁵⁸ Eimâlî, a.g.e., VI/4241.

olmazsa akrabalık hakkını gözetin bana eziyet etmeyin ve bana karşı çıkmayın demektir.”

İkinci görüş Kelbî'ye aittir. O İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder:

“Hz.Peygamber Medine'ye gelince başına bir takım görevler mesuliyetler ve haklar arız oldu. Eli de dar idi. Bunun üzerine Ensar, Allah sizi işte bu peygamber sayesinde hidayete kavuşturdu; bu sizin kız kardeşinizin oğludur. Ve şimdi şehrinizde komşunuz dolayısıyla mallarınızdan onun için bir şeyler toplayın, dediler onlar da bunu yaptılar sonra topladıklarını Hz.Peygambere getirdiler ama o bunu kabul etmedi”

Üçüncü görüş Hasan el-Basrî'ye ait olup o şöyle demiştir:

“Ben sizden ücret istemiyorum sadece sizi Allah'a yaklaştıracak şeyleri yani amel-i salih işleme arzusunu taşımanızı istiyorum.”⁵⁹

Razî'nin bu konudaki kendi görüşünü ise şöyle özetlemek mümkündür: Hz.Muhammed'in ailesi (Ehl-i beyt), işleri idaresi ve geçimi Hz.Peygambere dayanan kimselerdir; binaenaleyh işleri en mükemmel ve ileri derecede ona varıp dayanan herkes onun âl'idir. Hz.Fatıma, Hz.Ali, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin ile Hz.Peygamber arasındaki ilgi ve yakınlığın son derece ileri olduğunda bir şüphe yoktur. Öyle olunca Hz.Peygamberin âl'inin öncelikle onlar olması gerekir. Fakat bir peygamber için. âl kelimesinin hem akraba hem de onun ümmeti anlamına geldiği de söylenmektedir. Öyle olunca zikredilen kişilerle birlikte Hz.Muhammed'in davetini kabul eden herkes onun âl'i olmaktadır.

Hz.Peygamberin kızı Hz.Fatıma'yı sevdiğinde şüphe yoktur. Çünkü o “Fatıma benden bir parçadır. Onu üzüp ona eziyet veren her şey bana da eziyet verir ve beni üzer”⁶⁰ buyurmuştur. Hz.Peygamberin Hz.Ali ve Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'i sevdiği de mütevatir haberlerle sabittir. Bu sabit olduğuna göre “o peygambere uyun ki hidayet bulasınız.”⁶¹, “De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin”⁶² vb. ayetlerinden ötürü, bütün ümmete aynısı vaciptir.

Hz.peygamberin âl'ine dua etmek yüce bir makamdır. Bundan ötürü bu dua, namazda tahiyatın sonunda “Allahım! Muhammed'e ve âl'ine salat et...” şeklinde yapılmaktadır. Böyle bir saygı Hz.Peygamberin âl'inden başkası için söz konusu değildir. İşte bütün bunlar Hz.Muhammed'in âl'ini sevmenin vacip olduğunu gösterir.⁶³

Sonuç olarak bu ayet ve hadisler, Hz.peygamberin Âl'ini ve ve Ashab'ını sevmenin vücubiyetine delalet eder. Böyle bir makam ve şeref ise ancak Hz.peygamberin nesli ile sahabesini sevmeyi birleştiren Ehl-i sünnet'in görüşüne göre kabul edilebilir.⁶⁴

İmamiyye alimleri sahih hadis kitapları olarak kabul ettikleri eserlerde de Ehl-i beyt'i sevmenin dünya ve ahirette nasıl kurtuluşa vesile olacağını, sevmeyenlerin ise imansız olarak ahirete giderek ebediyen cehennem azabı göreceklerini çeşitli benzet-

⁵⁹ er-Râzî, a.g.e., XIX/447-452.

⁶⁰ Buharî, Fazâilü's-Sahâbe 12, 16; Nikah 109; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe 93,94, Nikah 12; Tirmizî, Menakıb 60.

⁶¹ A'raf, 7/158

⁶² Âl-i İmran, 3/31

⁶³ er-Râzî, a.g.e., XVIII/290-291.

⁶⁴ Ayetin benzer yorumları için bkz., Muhammed b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1424, IV, 213-214; Elmalılı, a.g.e., VI/4241.

melerle, yerine göre mitolojik bir dil de kullanarak uzun uzun anlatmaktadırlar.⁶⁵ Bu hadis kaynaklarının sıhhati konusunda ciddi kuşkular olduğu bilinen bir gerçektir. Bu gerçeğin farkında olarak biz hem Şif hem de Sünnî hadis kaynaklarında geçen, Hz Ali'yi bir Sahabi olarak sevmenin ötesine taşımaya çalışan, aynı zamanda onun Şîa'nın dediği anlamda imam olarak Hz Peygamber tarafından vasiyet edildiğini ifade eden bir hadisi değerlendirmekle yetineceğiz. Bu hadis şif kaynaklarında şöyle geçmektedir:

"Ben kimin mevlası (dostu) isem Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım! onu seven kimseleri sev, ona düşmanlık yapanlara buğzet, ona yardım edenlere sen de yardım et, yardım etmeyip onu terk edenleri sen de yüzüstü bırak, hakkı da onun döndüğü yöne çevir! Dikkat ediniz tebliğ ettim mi?"⁶⁶ (Bunu üç defa tekrar etti)

Bu rivayet Sünnî kaynaklarda değişik lafızlarla kısım kısım yer almıştır. Bunlardan Ahmet b. Hanbel tarafından nakledilenlerden bir tanesi şöyledir: "Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir."⁶⁷ Tirmizi'nin Zeyd b. Erkam'dan naklettiği bir hadisin metni şöyledir: "Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur."⁶⁸ İbn Mace'nin el-Bera b. 'Azeb'ten nakletmiş olduğu hadisin metni ise şöyledir: "Biz Hz.Peygamberin yapmış olduğu bir haccında beraber yola çıkmıştık. Derken yolda bir yerde konakladı ve cemaatle namaz kılma emrini verdi. Daha sonra Hz.Ali'nin elini tuttu ve: 'Ben müminlere kendi nefislerinden daha yakın değimliyim' dedi. Ashab da: 'evet' diye cevap verdiler. Hz.Peygamber: 'Ben her mümine kendi nefisinden daha evla değimliyim' diye sordu. Ashab da: 'Evet' diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz.Peygamber (Hz.Ali'yi kast ederek): 'İşte bu beni seven herkesin sevgilisidir. Allah'ım! onu sevenleri sev, ona düşmanlık yapanlara da buğzet' buyurdu."⁶⁹

Hız Peygamber'in hac yolculuğu esnasında Ğadiru Hum'da, diğer bir kısmın ise Hz.Ali'nin Yemen'deki askeri bir vazifesinden dolayı şikayet edilmesi sebebiyle Medine de söylemiş olduğu bildirilmektedir. Bu hadislerin hem uzunluk kısalık bakımından hem muhteva bakımından oldukça farklılık arzemesi ve çok açık olmasa da Şîa'nın iddia ettiği anlamda Hz.Ali'nin imamete vasiyet edildiğini ve Sahabi olmanın ötesinde onun farklı bir sevgi ile sevilmesini çağrıştırmaları, sıhhatleri bakımından kuşku uyandırmaktadır.⁷⁰

Bu hadislerin ravileri Cemel, Sıffın ve Nehrevan savaşlarına katılmış sahabilerdir. Bu rivayetleri söz konusu Sahabilerden nakledenler arasında ise Tabiün nesline mensup Atiye b. Sa'd el-Avfi (v.117), Selem b. Küheyl (v.123), Fıtır b. Halife (v.153), Adi b. Sabit (v.116) gibi Kufe'li şif raviler vardır. Daha sonraki ravilerin tamamı ise Kufe, Basra ve Bağdat gibi şîilerin çoğunlukta olduğu şehirlere mensupturlar.

Burada sorulması gereken soru şudur: Çoğunluğu şif olan kimselerden gelen ve Şîa'nın bir görüşünü destekleyen bu rivayetler -Buhari ve Müslim'in sahihlerine girmese de- niçin Tirmizi, İbn Mace ve Ahmet b. Hanbel gibi Sünnî alimlerin hadis kitaplarına girmiştir? Kimi Hadis uzmanlarına göre onlar, Emeviler'in zaman zaman

⁶⁵ Bkz. el-Küleyni, a.g.e., I/319-339

⁶⁶ İbn Mutahhar Hillî, *Minhacu'l-Kerame fi-Ma'rifeti'l-İmame*, thk, Muhammed Reşad Sâlim, Kahire1962, s. 149; Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdi'l-Kerim eş-Şehrîstânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Kahire 1976, I/163.

⁶⁷ Ahmet bin hanbel el müsned V /350,358,360

⁶⁸ et-Tirmizi, Menakıb, 20/3713.

⁶⁹ İbn mace mukaddime 11/116

⁷⁰ Bkz. Ali Osman Ateş, *Ehl-i sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, İstanbul 1996, s. 132-134.

istibdat ve zulümle bir asra yakın sürdürdüğü Arap ırkçılığına karşı bir tepkidir. Rengine, ırkına ve soyuna bakmadan tüm insanlığı kucaklayan İslam'ın evrenselliğini temsil eden Hz. Ali ve Ehl-i beyt'in diğer mensupları, çoğu Arap asıllı olmayan bu alimlerimize Arap ırkçılığının dikta ve zulmüne karşı bir sığınak olmuştur. Bu yakınlık, zikredilen Sünnî hadisçilerde olduğu gibi bazı şif kaynaklı hadislerin, Sünnî alimlerin hadis kitaplarına girmelerine sebep olmuştur.⁷¹

Ehl-i beyt sevgisi acaba İmamiyye Şia'sında hermesci-ezoterik inançlara nasıl dönüşmüştür? Şimdi bunu inceleyeceğiz.

3. İmamiyye Şia'sında Ehl-i beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü:

Ezoterizm, bilimin halka değil, yalnızca hal ve tavırları, ahlakı bilinen ve bu yüzden seçkin kabul edilen özel öğrencilere öğretilmesi lazım geldiğine inanılan bir öğretilerdir.⁷² Hermetizm ise kişinin zatını, özünü ve bu zatın gerçeğini ve asli cevherini arama çabası olarak özetlenebilir. Batı dillerinde gnose İslâm literatüründe ise irfan kelimeleriyle ifade edilir. Bu kelimeler dinin ortaya koyduğu bilgidan daha yüksek bir bilgi türünü karşılamak üzere kullanılmaktadır. Buna göre gnostisizm veya irfanilik Tanrı ve dini meseleler hakkında gerçek bilginin ruhî hayatın derinleştirilmesine ve hikmete uygun yaşamaya bağlı olduğuna duydukları inançla temayüz etmektedir.⁷³ Hermesçi ezoterik düşünce, sadece epistemolojik açıdan farklı bir ayrışma gibi görünse de gnostik bilgiye ancak farklı bir nurdan yaratılmış nâsutî ve lâhutî özellikleri bünyesinde birleştiren kişilerin sahip olacağına iddia edilmesi, onların ontolojik olarak da bir ayrışmayı savundukları söylenebilir.⁷⁴

İmamiyye Şia'sında Ehl-i beyt'in ve Ehl-i beyt'ten sayılan diğer imamların makam, imamlık makamının nübüvvet makamından daha derin ve daha yüce bir makam sayılması, imamların vahiy ile eşdeğer seviyede vehbî bilgiler elde ettiklerine inanılması, onların bazı İslâm inançlarını hermesçi- ezoterik inançlara dönüştürdüklerini göstermektedir. Bu kapı aralanırken Ehl-i beyt'in aşk derecesinde sevilmesinin önemli rolü olduğunu söylememiz mümkündür. Sevginin aşk derecesine çıkmasıyla beraberinde bir takım aşırılıkların olabileceği bilinen bir gerçektir. Konuyu bu açıdan değerlendirdiğimizde Hermesçi ezoterik inançlarla Şia inanç sisteminin örtüştüğü konuları görmemiz daha kolay olacaktır.

Sevginin özellikle de maneviyatla ilgili sevginin aşk derecesine getirilmesinin sakıncaları üzerinde en çok Selefi/Hanbelî alimler durmuşlardır. Mesela Allah sevgisini ifade ederken aşk kelimesinin kullanılmasını Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi Hanbelî alimler ciddi bir şekilde tahlil ve tenkit etmişlerdir. Onlara göre Allah sevgisini ifade etmek için aşk kelimesinin kullanılması hem dinen hem de aklen kötü, muhabbet kelimesinin kullanılması ise faydalı ve güzel bir yoldur.

İbnü'l-Cevzî'ye göre aşka giden yolda değişik sebepler vardır. Bunların başında gazel ve şarkı dinlemek gelir. Suretlerin nakışları nefislerde şekillenmeye başlayınca

⁷¹ Bkz. Ateş, a.g.e., s. 133-134; Ahmet Keleş, İslamiyat, "Türkiye'de Cemaat Dindarlığının Oluşumunda Hadislerin Rolü" Ankara 2002, c.V, sayı: 4, s. 129-135.

⁷² S.Hayri Bolay, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yay. 7. baskı Ankara 1997, s. 204-205; Bedia Akartürk, *Felsefî Terimler Sözlüğü*, İnkilap Yayınları 7. baskı İstanbul 1974, s. 99 ; Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayın. İst. 2000 s. 266

⁷³ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, Çev. Heyet, İstanbul 2000, s. 331

⁷⁴ el-Câbirî, a.g.e., s. 339-342, 429-430.

kişi tahayyül ettiği ve gördüğü suretlere meftun olmaya başlar. Halbuki suretler fani olduğu gibi onlara bağlı olan aşk da fanidir. Nitekim çocuklar resim ve oyuncakları yetişkinlere göre daha çok severler, eğitimle olgunlaştıkları zaman bu türlü şeylere fazla ilgi duymazlar. Eğitilen ve olgunlaşan insanlar suretleri sevme mertebesini geçerek zatlari sevme mertebesine ulaşırlar, bedenün güzelliğinden çok akli ve ruhi güzelliği severler.

Aşk insanı insan yapan akli fikri ve muhakemeyi yok eder; çünkü aşk bir çeşit cinnat halidir. Bu sebeple aşk yolunu tutan mutasavvıflar, çoğunlukla akla ve mantığa meydan okumuşlar, düşüncenin ürünü olan ilmi hiçe saymışlardır. Düşünce haliyle aşk hali birbirine zıttır. Düşünce yok olduğu nispette aşk hakim olur. Onun için şuur ve idrak halini yok eden aşk bir fazilet olamaz. Aklın duyguya hakim olmasına fazilet duygunun akla hakim olmasına rezilet denir. Aşk bir ifrat halidir, halbuki fazilet ifrat ile tefrit arasında bulunan itidal halidir. Şu halde aşk bir fazilet değildir; zira hiçbir şeyin ifratı makbul değildir. Aşk ölçsüzlüktür; aşık da dengesiz insandır. Ölçsüzlük ve dengesizlik hiçbir zaman iyi bir şey değildir. Onun içindir ki Selefî alimler bu konularda Mutasavvıfları hayli eleştirmişlerdir.⁷⁵

Allah'ı sevme konusunda Mütakellimler ile bazı Mutasavvıflar arasında da görüş ayrılıkları vardır. Kelâmcılara göre sevgi iradenin çeşitlerindedir, ancak "mümkün"⁷⁶ varlıklarla alakası bulunur. Buna göre muhabbetin Allah'ın zatı ve sıfatlarıyla alakası olmaz. Allah'ı sevmenin manası, ona itaatte bulunmayı, onun mükafat ve ihsanını sevmeyi ifade eder.⁷⁷ Bu hassasiyetin gereği olarak Allah sevgisini "aşkullah" kavramı yerine "mahabetullah" veya "mevedetullah" ifadesini tercih etmişlerdir. Zaten Kur'ân'da ve sahih hadislerde aşk kelimesi geçmemektedir. "Allah zatından dolayı sevilir," insan güzeli, güzel olduğu için sever. Kemali noksansız olduğu için Allah zatından dolayı sevilir, görüşünde olan bazı Sûfilere göre, Allah'ı sevmenin manasını onun zatında değil de, ona itaatte gören ilk dönem Mutasavvıfların ve Mütakellimlerin, sevgi yoluyla aşırılıklara kaçılmaması hususunda daha doğru ve sağlam bir tespitte bulduklarını söyleyebiliriz.⁷⁸

Allah sevgisini ifade etmek için "aşkullah" sözünün kullanılması erken dönemdeki Mutasavvıflar ve Kelâmcılar tarafından sakıncalı görülmüş ve onun yerine "muhabbetullah" sözü kullanılmışsa da sonraki dönem mutasavvıfları tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Kanaatimizce Kur'ân'ın bildirdiği Allah tasavvuru korunduğu müddetçe Allah sevgisi konusunda aşırılık söz konusu olmaz. Her devirde Allah tasavvurlarında yapılan yanlışlıkları ve sapmaları dikkate aldığımızda Kelâmcıların yaklaşımlarını haklı görebiliriz. Fakat dinin fikrî, iradî ve hissî boyutlarını dikkate aldığımızda yerine göre hislerin harekete geçirilerek manevi coşkunun yaşatılması için Mutasavvıfların söylediği anlamda Allah sevgisinin canlı tutulmasının da bir ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Fakat Allah sevgisinin dışında bir takım dini sembollerin veya

⁷⁵ Muhammed b. Ali b. el-Cevzî, *Zemmu'l-Hevâ*, Beyrut 1413, s. 233, 241-248; Süleyman Uludağ, *Aşk .D.İ.A. IV, 14-15*

⁷⁶ Kelâmî bir kavram olarak "Mümkün," varlığı ile yokluğu müsavi olan, var olabilmeleri için kendisini varlık sahasına çıkaracak bir müreccih ihtiyacı duyan varlık demektir. Sadece Allah (c.c.) Vacibu'l-Vücut'tur, onun dışındaki tüm varlıklar mümkün varlıklardır.

⁷⁷ er-Râzî, a.g.e., IV/187-188.

⁷⁸ Bkz., Ali İbn Muhammed İbn Ebi'l-izz, *Şerhu'l-Akideti't-Tahaviyye*, Beyrut 1993, s. 165-167; Uludağ, a.g.e., III/11-16.

dine hizmetleri, kulluktaki samimiyeti ile manen Allah'a yakınlığı veya Peygamberin âlinden olması gibi sebeplerle inanların nazarında üstün bir mevkide kabul edilen kişilerin yukarıda ifade ettiğimiz anlamda, aşk derecesinde sevilmesi, Selefi ulemanın işaret ettiği tehlikeleri beraberinde getirmektedir. Bu tehlike Şîa'nın geçmişteki ve günümüzdeki toplumsal yapısı dikkate alındığında bariz bir şekilde görülebilir. Çünkü şîf toplumlarında başlangıcından günümüze kadar alimler Ehl-i beyt'in aşk derecesinde sevilmesini istemişlerdir.

Aşk gözü kör, kulağı sağır eder, sözünde ifade edildiği gibi Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisini aşk derecesine çıkarması beraberinde bir takım yanlış inançların Şîa inanç sisteminde neşvu nema bulmasına başlamış ve bu yanlış inançlar fark edilememiştir. Mesela onların gizli bilgilere sahip olduklarına o bilgileri ancak onlardan öğrenmenin mümkün olduğuna inanılması, bu bilgiye güvenilmesi için aynı zamanda onların masum olması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. İnsan psikolojisi ve onun bilgi kaynakları bellidir. Allah tarafından özel olarak günahlardan korunan ve kendisine vahiy ulaştırılan peygamberlerin dışında bir insanın hata yapmaması ve hiç günah işlememesi düşünülemez. Yine hiçbir insan akıl, beş duyu ve haber-i sadık dışında gerçek bir bilgi kaynağına da sahip değildir. Böyle olmasına rağmen Şîa'da İmamların masum olduklarının kabul edilmesi, yine onların vahye benzer gizli bilgilere sahip olduklarına inanılması, ancak onların aşırı sevilmesi neticesinde kabul edilebilecek durumlar olarak izah edilebilir. Tabi ki bu inançlar, tarihi kökenleriyle buluşmada da gecikmemiş, hermesçi ezoterik/içrekçil(batınî) düşünceler, kısa sürede Şîa akaidine yansımıştır. Şimdi bu inançları biraz daha detaylı bir şekilde inceleyelim.

4. İmamların Masumiyeti ve Çaybı Bilmeleri

İmamiyyeye göre bütün yönleriyle dini yorumlama ve icra etme hakkının verildiği bir kişinin masum olması gerekir. Bunu gerekçesi ise şöyledir: Dini tatbik eden bir imam olduğu halde masum olmazsa dinen hata mümkündür. İmamın hata işlemesi halinde ise bizlerin o hatada imama uymamız ve yaptıklarını taklit etmemiz gerekir. Bu herhangi bir vesile ile dinen çirkin olan şeyleri yapmakla emrolduğumuzu icap ettirir; bu ise batıldır. O halde, kendilerine uymakla yükümlü olduğumuz ve dinen izlerini takip etmeye mecbur olduğumuz imamlar masumdurlar; asla yanılmaz ve hata işlemezler.⁷⁹ Bundan dolayı İmamiyye imamların peygamberler gibi gizli-açık, kasıtlı-kasıtsız, çocukluğundan ölümüne kadar bütün günah ve kötülüklerden masum olduklarına itikat ederler. Onların bu konudaki halleri peygamberin hali gibidir. Bu husustaki delil peygamberin ismeti mevzuundaki delil ile aynıdır.⁸⁰ Şeyh Saduk bu konuda şöyle demektedir:

"Bizim nebiler, resuller, imamlar ve melekler hakkındaki inancımız şudur: "Onlar masumdur, her türlü lekeden temizlenmişlerdir. İster küçük, ister büyük olsun hiç günâh işlemezler. Kendilerine emrettiği hususlarda Allah'a karşı gelmezler ve emrolunanı işlerler. Onların halleri ile ilgili bir hususta günâhsızlıklarını (ismet) inkâr eden bir kimse onları tanımamaktadır. Onları tanımayan kimse ise kâfirdir."⁸¹

Ali Şeriatî, Safevî Şîa'sında ismet sıfatının; özel bir zat olup insan türünden

⁷⁹ Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi*, Çev. H.Karakaya- K. Aytekin İstanbul 1983, s. 62

⁸⁰ Ebu'l-Vefa Taftazanî, *Kelâm İlminin Belli Başlı Meseleleri*, çev: Şerafettin Gölcük, İstanbul 1980, s. 96.

⁸¹ Şeyh Sadûk Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî, *Risaletu'l-İtikadati'l-İmamiyye (Şîa-İmamiyyenin İnanç Esasları)*, Çev. E.Ruhi Fiğlalı, Ankara 1978, s. 113.

gelmeyen, hata ve yanılıya düşmeyen gaybî varlıklara özgü, istisnâî bir sıfat olduğunu oysa Ali Şîa'sında bunun halkın imanından, bilgisinden ve yönetiminden sorumlu önderlerin temizliğine ve takvasına inanmak olduğunu belirtir.⁸² Şeriatî'nin belirttiği Ali Şîa'sında anlaşıldığı şekliyle ismet sıfatı daha mutedil bir görüntü verirken bunu Safevî Şîasında, gaybî varlıklara ait bir vasıf olarak anlaşılması adeta, insan türünden gelmeyenlere ait bulunan imama bir karizma sağlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Onlar imamların dini hükümlere göre hareket etmekte insanların en titizi olmaları gerektiği, bu hususta gevşeklik göstermemeleri⁸³ şeklindeki mutedil bir ismet anlayışını benimsemek yerine, masumiyetin doğuştan verildiğini, istese de küçük veya büyük günah işlemeyeceklerini, çünkü onların şeriatın muhafızı ve uygulayıcısı olduklarını⁸⁴ kabul ederek imamlar için teorik olarak ifrata varan bir ismet anlayışını benimsemişlerdir.

Bu şekildeki ismet anlayışına karşı çıkan Ehl-i sünnet,⁸⁵ şüphesiz, imamların günâh işlediklerini iddia ve ispat peşinde olmamış, bilâkis onların da insan olmaları hasebiyle 'günâh işleyebilir' şeklinde olaya yaklaşmış ve Hz. Peygambere ait bir sıfatın onun torunları da olsa başkalarına verilmesini kabul etmemiştir. Ahmet el-Kâtip de imamın masumiyeti ve düşüncesinin büyük ölçüde imamların gaybı bildikleri ile ilgili rivayetlere dayandırıldığını vurgulamakta ve masumiyet anlayışının hicri birinci sırada bulunmadığını belirtmekte buna delil olarak da Şeyh Murteza'dan yaptığı nakil ile İmam Hasan b. Ali'nin Kûfe beytü'l-malından elde ettiği haksız kazancı gören İmam Ali'nin ona cehennemî hatırlattığı ve bu hadisenin imamın masum olmadığının kanıtı olduğunu söylemektedir.⁸⁶

Masumiyetlerinin yanı sıra tayinleri ilahî takdire bağlı kabul edilen imamların karizmatik doğasını daha da teyid eder biçimde Şiîler, imamlarının imanın batını bilgisine ('ilm el-ledünnî) sahip olduklarına inanırlar. Bu bilginin önce Peygamber tarafından Hz. Ali'ye ve sonra da Hz. Ali tarafından kendi ahfadına açıklandığına inanılır. Özellikle batını boyutunda olmak üzere bu bilgiye sahip olunma, Peygamber'den aşağıya doğru tek tek ve tüm imamlara otorite akışının delilidir. Şiîler Hz. Muhammed'in son peygamber ve dolayısıyla ilahî vahyi alan son kişi olduğuna inanırken, İmamların da ilahî ilham aldıklarına ve böylelikle tüm bilginin mukaddes kaynağı ile temas halinde bulduklarına inanırlar. Öyle olunca başta Hz. Ali olmak üzere İmamlar, insanların muhtaç olduğu her şeyi bildikleri gibi⁸⁷ hayvanların ve cansızların dilini dahi bilirler. İmamların ilmi kuşatıcı mahiyette olduğuna hüküm vermeleri onların Peygamberimiz tarafından tayin edildiklerini ve onlara dini açıklamayı tamamlayacak bir kısım ilim tevdi ettiğini söylemelerinin zaruri bir sonucudur. Onlara göre imamların ilmi, peygamberlerin kendilerine aktardığı bir emanettir.⁸⁸

⁸² Ali Şeriatî, *Ali Şîası-Safevî Şîası*, çev. Feyzullah Artinli, İstanbul 1990, s. 265-267.

⁸³ Hüseyin Atay, *Ehl-i sünnet ve Şîa*, Ankara 1983, s. 245

⁸⁴ Atay, a.e., s. 245.

⁸⁵ Bkz. Mesut b. Ömer et-Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, A'lemü'l-Kütüb, Beyrut 1989, V/249.

⁸⁶ Bkz. Muhammedu'bnu'l-Hasen (es-Saffar), *Besâiru't-Derecât* Tahran 1374, s. 29-33; M. Söylemez, "Ahmed el-Katib ve Şîî Siyaset Teorisinde Yeni Yaklaşımlar" İslamiyât, Ankara 1998, sy. 4, 1/216.

⁸⁷ İbn Mutahhar Hillî, Cemaluddin Hasen b. Yusuf, *Nehcü'l-Hak ve Keşfü's-Sidk*, Kum 1407, s. 237-238; Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi*, İstanbul 1993, s. 209.

⁸⁸ es-Saffar, a.g.e., 347, 350 vd.; Rıza el-Muzaffer, *Şîa İnançları*, çev. Abdülbaki Gölpinarlı, İstanbul 1978, s.

Muhammed b. Yakub el-Kuleynî'ye göre: "İmam, zamanının tekidir. Kimse ona (bu konuda) yaklaşamaz. Hiçbir alim ona denk olamaz. Onun bedeli ve benzeri bulunmaz. Kendisi istemeden ve çaba göstermeden bütün üstünlükler ona tahsis edilmiştir. Bu ona Allah'ın fazlı ve ikramıdır."⁸⁹

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi imamın ilmi kesbî değil vehbî'dir. Onun ilmi çalışmakla elde edilen bir ilim olmadığı gibi İmam'ın herhangi bir zaman, dini hükümlerden herhangi birisini bilmemesi de caiz değildir. Nasıruddin et-Tusi'ye göre de imam olduğu kabul edilen bir kimsenin bazı gaybî şeyleri bilmemesi çirkin bir şeydir. Zaten İmamlar, ümmetin en seçkin insanları olduklarına göre mantıken onların en bilgili olmaları gerekir. Böylece hiç kimse çalışarak onların ilim derecesine ulaşamaz. Zira onlar peygamberin vasisidirler ve ilimleri de vehbîdir. Nitekim bu bilgi anlayışının hukuk metodolojilerini de etkilediği görülmektedir⁹⁰. S. H. Nasr'a göre İmamlar, Şîilik bakımından Peygamber'in ruhanî otoritesinin -tabiatıyla, onun kanun koyucu fonksiyonunu değil- bir devamını oluşturdukları ölçüde, kendilerinin deyişleri ve fiilleri de nebevî hadis ve sünneti tamamlayıcılık görevi ifa eder.⁹¹

Sonuç olarak vehbî ilim ve bunun sonucu olarak gaybî bilme; Şîî imamların aslı bir vasfıdır ve bu durum onlarda daha çok Kur'ân'ın örtülü anlamının bilgisini taşıma gibi nitelik arz eder. "...Allah içinizden inanmış olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltecektir..."⁹² ayeti Şîî İmamların meşruiyeti için ilave tahakkuk yerine geçer.

İmamiyyeye göre Hz. Ali'nin sancak taşıyıcısı olarak iki defa komutan sıfatıyla olmak üzere hemen hemen tüm seferlere katılması, daima, efsaneye dönüşen, cesaret sergilemesi, Bedir'de çok sayıda düşmanı öldürmesi, Hayber'de ağır bir kapıyı kalkan olarak kullanması, o savaşta Müslümanların Yahudilere karşı zaferi elde etmeleri Allah'ın Hz. Ali'ye verdiği olağanüstü güçle gerçekleşti. Onlara göre Kur'ân'da zikredilen Talut'un durumu Hz. Ali ve diğer İmamlara Allah'ın olağanüstü fizikî güç verebileceğinin, masum ve gnostik bilgiye sahip olduklarının bir delilidir.⁹³

Şîa'nın ana Müslüman kitleden kopması ve kopuşun asırlarca varlığını sürdürerek günümüze kadar gelmesi, onların sadece Ehl-i beyt'i fazla sevmeleri ile izah edilemez. Bu fırka kendi içerisinde bütünlüğü olan bir sisteme dönüşerek bireysel ve sosyal hayatın önemli sahalarında farklı görüşler üretebilmiştir. O halde bu düşünce, tarihî, felsefî, dinî kökenleriyle bütünleşerek İslâm toplumunda farklı bir bakış açısı oluşturmak suretiyle varlığını sürdürmüş olmalıdır. Acaba bu felsefî veya dinî düşünceler neler olabilir?

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi İran'da gelişen şîî düşüncesiyle hermetizm arasında büyük oranda benzerlikler söz konusudur. İslâm öncesi devirlerde pek çok felsefî mektep vasıtasıyla hermetizmin Ortadoğu'daki farklı kültürlere nüfuz ettiği bilinmektedir. Kimi araştırmacılara göre Arap yarımadasında boy gösteren şîî düşüncelerin zamanla Fârisî kültürdeki hermetik düşüncelerle bütünleşerek geliştiği

→ →

52; M. Ebu Zehra, a.g.e., s. 63.

⁸⁹ el-Kuleynî, a.g.e., I/198.

⁹⁰ Nasıruddin et-Tusi, *Telhisü's-Şâfi*, Kum/İran ts, s. 319; Ebu Zehra, a.g.e., s. 63.

⁹¹ Muhammed Hüseyin et-Tabatabaî, *Bütün Boyutlarıyla İslâm'da Şîa*, Çev. Kadir Akaras-Abbas Kazimî, Kevser Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999, s. 112, 209.

⁹² Bkz Mücadele, 58/11.

⁹³ Tabatabaî, a.g.e., s. 35-38.

söylenmektedir.⁹⁴

Watt'a göre hem İran Müslümanlarında hem de bazı Arap Müslüman kabilelerde Hz. Ali ve yanı sıra onun haleflerinin vehbi ilimlere sahip olduğunu kabul edecek hermetik-ezoterik düşüncelere dayanan kültürel mirasları vardı: Bir müddet sonra Şîa olarak anılacak olan bu kesimde Hz. Muhammed'in aşireti olan Haşimîlerde olağanüstü güçlerin var olduğuna ilişkin belirgin bir inanç vardı. Bu olağanüstü güç Hz. Muhammed'de tezahür etmiş onun vefatı ile sonraki kuşaklara miras kalmıştır.⁹⁵ Gerçi Hz. Muhammed arkasında bir oğul bırakmadı. Eğer "kalıtım" yalnızca babayı takip eden bir oğula atıfta bulunuyorsa, bu durum Hz. Muhammed'e uygulanabilir değildir. Fakat bu kavram Şîa'da daha genel bir uygulama ile "akrabalara" ve özellikle de "en yakın akrabalara" atfedilerek uygulandı. Hz. Muhammed Hz. Âli'nin babası kimliğiyle mülâhaza edildi. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in yeğeniydi. Hz. Muhammed Ebu Talib'in evinde büyüdü. Dedesinin ölümünden sonra Hz. Muhammed, o sırada sekiz yaşındaydı, amcası Ebu Talib tarafından büyütüldü. Beni Haşim aşiretinin reisi olarak Ebû Talib tebliğinin ilk safhalarında Muhammed'i korumada özellikle faydalı oldu. Hz. Ali Hz. Muhammed vazifesine başlamadan on yıl önce doğmuştu. Altı yaşındayken Peygamber'in kendisiyle kalması teklifine uyarak evinden ayrıldı. Daha sonra Hz. Muhammed'in vesayetinde büyüdü.⁹⁶ Hz. Ali aynı zamanda Hz. Muhammed'in damadı, onun hayatta kalan tek çocuğu Fatıma'nın kocasıydı. Geleneksel olarak, Hz. Ali Peygamber'in "hane halkı"nın bir üyesi ve dolayısıyla, Hz. Muhammed'e sürekli yakın olduğundan, Hz. Ali ve sonrasında masum imamlar için Peygamber kanalıyla ilahî nimet ihsanının alıcıları olarak mülâhaza edildi.

Watt, şîi cemaat kompozisyonunun tabiatı üzerinde yaptığı açıklamalarda başlangıçta şîilerin çoğunun güney Arabistan'dan çıktığını ve bunların orada yüzyıllar boyu hükümdarın "kutsal hakkı" fikrine maruz kaldıklarını savunurken şunları söyler:

"Güney Arabistan krallıklarında kral karizmatik bir lider (insanüstü bir varlık) olarak mülâhaza edilirdi; kendilerini halk özellikle yerleşik topluluklar üzerinde yerel hükümdar olarak iddia eden kralcıklar ya da prenslerde bir krallık havası var gibiydi. Öyle bir arka planla, İslâm-öncesinden İslâmî sosyal yapıya geçişte ortaya çıkan keyfîsizlik neticesi güney Arabistan'daki bu insanların çoğu insanüstü ya da yarı-ilahî bir lider kavramına yöneldiler. Belki de daha önce İslâm'ın cazibesine kapılmalarının nedeni şuursuz biçimde Hz. Muhammed'i bu türden bir lider olarak görmeleriydi. Bunun altında yatan fikir, kurtuluş ya da ehemmiyetin yarı-kutsal bir lidere sahip bir cemaate mensubiyette bulunabileceği fikri olabilir. Buna göre, Haricîler İslâmî bir biçimi göçmen kabile geleneğinde canlandırırken, Şîiler yarı-kutsal bir kralı olan eski güney Arabistan krallık geleneğine İslâmî bir biçim veriyorlardı. Arka plan ve gelenekteki bu farklılık eski göçebelerin kiminin Haricî, kiminin Şîi olmasının başlıca sebebidir."⁹⁷

Normal şartlarda tarih boyunca gnostik duygu ve inançların daha çok baskı altında tutulan veya baskılardan kaçan halklar arasında yaygın olduğunu düşündüğü-

⁹⁴ el-Câbirî, a.g.e., s. 419-421

⁹⁵ W.M Watt, *İslamic Political Thought*, Edinbug Üniversty Pres, s 119

⁹⁶ Tabatabaî, a.g.e, s.54.

⁹⁷ W.M. Watt, *İslam and the Integration of Society*, London Nort Western University Pres, 1969, s. 105-106; ayrıca bkz., Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Çöküşü*, M.E.B.Yayınları, İstanbul 1992, s. 110-11; Muhammed Âbid el-Câbirî, *İslam'da Siyasal Akıl*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi, İstanbul 1997, s. 68-73.

müzde, bu düşünce ve inançların niçin şîî toplumlarında tezahür ettiğini biraz daha anlamamız mümkündür. Şîa toplumlarında tezahür eden ezoterik inançlar, bir dinin değişik kültür ortamlarda nasıl farklı yorumlara maruz kalabileceğini göstermesi bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir. Fakat dini yorumlarda esas olan o dinin temel değerlerine olabildiğince bağlı kalmak, özden uzak kalmamaya özen göstermektir. Aksi halde özden tümüyle uzaklaşan yorumlar, zamanla ayrı bir din haline gelebilir veya bireysel ve sosyal hayatı kolaylaştırmak yerine bizatihi kendisi bir çok problemin kaynağı olabilir. Acaba İslam'ın şîî yorumu bu toplumda bir takım problemlere yol açmış mıdır? Şimdi de bu sorunun cevabını bulmaya çalışacağız

II. EHL-İ BEYT SEVGİSİNDEKİ AŞIRILIKLARIN Şİİ İSLÂM TOPLUMLARINDAKİ YANSIMALARI

Şîî toplumlarında Ehl-i beyt sevgisindeki aşırılıklar, pratikte daha çok imamların doğum ve ölüm günü yıl dönümlerinde yaptıkları etkinliklerde, kutsal kabul ettikleri imamların türbelerini ziyaretlerde, bayram olarak kutladıkları Çadiru Hum günündeki etkinliklerde⁹⁸ ve din adamlarının sosyal hayattaki otoritelerinde kendini göstermektedir.

İmamiyye Şîa'sında imamlara ve onların yetiştirdiği ulemaya atfedilen manevi otorite İmamların yaşadığı dönemde Hıristiyanlık gibi bir ruhban sınıfın oluşmasına sebebiyet vermemiştir. Zaten o devirlerde Şîa devlet oluşturacak kadar toplumsal bir güce ulaşamamıştır. Fakat bireysel ve cemaat bazında bu sınıfın otoritesi peygamberlerin otoriteleri kadar değerli kabul edilmiştir. Onların tıpkı peygamberler gibi mu'cizeler gösterdiklerine istedikleri zaman ilahi inayete mazhar olduklarına inanılmıştır. Şîî kaynaklara göre imamlar gaipten haber vermişler, kimi ölüleri diriltmişler, denizi sopa ile ikiye bölmüşler, körlerin gözlerini açmışlar ve hastaları iyileştirebilmişlerdir.⁹⁹

On ikinci imamın kaybolmasından sonra statü olarak değil de fonksiyon olarak vekalet ulemaya geçmiştir. İmamiyye Şîa'sında usulî ve ahbarî diye iki ayrı görüşe ayrılan ulemanın usulî kolu, şîî ulemayı güçlendirmiş, hayatının farklı pek çok alanında onların içtihadına göre hareket etme zorunluluğunu getirilmiştir. Ulema, mezhebin kendine sağladığı bu etkin konumu bir sadece ibadet alanında kullanmış siyasi iktidarı talep etme gibi bir eğilime baş vurmamıştır. Çünkü onlara göre ideal devlet ancak gâib imamın başkanı olduğu devlettir. XVI. Yüzyılda İran'da şîî Safevî Devleti Osmanlılar'a karşı varlığını sürdürebilmek için şîî ulemanın desteğini alma gayreti içerisinde girince İran'daki yönetim biçimi batıdaki teokratik yönetimlere benzeyen bir yapıya bürünürken ulemanın konumu da ruhban sınıfına dönüşmüştür.¹⁰⁰

Sosyal hayatın belli istikametlere yönlendirilmesinde sermaye sahiplerinin etkisi bilinen bir gerçektir. Şîa'da on iki imamın Hz Peygamber'in kendisinden sonra yerine geçen kimseler olarak kabul edilmesi, İslam'ın mali ibadetlerinin İmamlar ve On İkinci İmam'ın kaybolmasından sonra da onu temsilen belli din adamları

⁹⁸ Meclisi, a.g.e., XXXVII/109.

⁹⁹ Bu minvalde olağanüstü bir takım olayları anlatan örnekler için bkz. Mesudî, Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *İshâtu'l-Vasiyye*, Beyrut, 1988, s. 133; Ebu's-Salah el-Halebi, *Takribu'l-Meârif*, Kum 1404, s. 119-123; Muhammed Şükrî el-Alûsî, *Muhtasaru't-Tuhfeti'l-İsna'âşariyye*, Kahire 1373, 185-187.

¹⁰⁰ Bernard Lewis, *İslamın Siyasal Dili*, Çev. Fatih Taşar, İstanbul 1992, s. 50-51

tarafından gerçekleştirilmesi, yine ganimet vb. gelirlerden peygamber hakkı olarak Hz Peygambere verilen gelirlerin, onun temsilcileri olarak din adamlarına verilmesi, onların otoritelerini güçlendirmiştir.¹⁰¹

Elbette her dinin öğreticileri vardır. Bu kişiler din ile ilgili hususlara daha yakın onunla iç içe ve normal olarak da diğer insanlara göre bu konularda daha bilgili oldukları kabul edilir. İster ilâhi dinlerde ister beşeri dinlerde olsun bu böyle olmakla birlikte, ilâhi dinlerde din görevlileri, ibadet konularında daha titiz, daha samimi olarak da bilinirler. Bir de onlar dini konulardaki sorulara cevap verebilecek derecede bilgiye sahip oldukları için, kendilerine saygı gösterilmektedir. Bu normaldir. Fakat onlar bu özelliklerinden dolayı kutsallaştırılamazlar. Onlar insan olmaları açısından diğer insanlardan hiçbir farkları yoktur. Çünkü hak dinler kutsallığı sadece Allah'a has kılmıştır.

Bundan dolayı ilâhi dinlerde din görevlisinin, Allah ile kullar arasında bir aracı olduğuna inanılmaz. Fakat insanlar tarafından ortaya konan dinlerde ise din adamlarının kutsal yönleri vardır. Avrupa kilisesinin ortaya koyduğu bozulmuş Hıristiyan din adamlarının durumları da böyledir. Papazlar ve Rahipler Allah ile kullar arasında aracı kabul edildiğinden bu dinde kâhinlik ve ruhbanlık ortaya çıkmıştır. Kâhinler ve ruhbanların etrafında sırlardan ve gizliliklerden örtülmüş bir sur vardır. Teslisin sırları, Mesih'in cesedinin ekmeğe, kanlarının şaraba dönüştüğü ilâhi yemek sırrı ve daha pek çok sır. Bunları sadece din adamları bilir.¹⁰² Başkalarının bu olayları düşünmesi bile yasaktır.

Hıristiyan din adamları, bu sırları kabul ettirmekle, kendilerine sıradan kimse-lerde bulunmayan fazladan bir unsurun varlığını kabul ettiriyorlardı ki bununla da kalplere hükmeden bir otoriteye sahip oluyorlardı. Artık bu kimseler Tanrı ile gizliden gizliye bir bağlantı kuruyorlardı. İsterlerse Allah'ın gazabını, isterlerse Allah'ın rızasını indirebileceklerine halkı inandırmışlardı.¹⁰³

Safeviler dönemindeki kadar olmasa da her devirde şif toplumlarında din adamları zümresinin konumu kısmen de olsa yukarıda açıklamaya çalıştığımız ortaçağdaki Hıristiyan din adamlarının konumunu çağrıştırmaktadır.¹⁰⁴ Bunun içindir ki bu konuda Şîa'ya başta İbn Teymiyye olmak üzere selefi alimler tarafından ağır eleştiriler gelmiştir:

İbn Teymiyye'ye göre şifler bu noktada Hıristiyanlara benzediler, Allah Teala, emredilen ve haber verilen hususlarda Peygamberlere itaat ve onları tasdik etmeyi emir buyurmuşken, Hıristiyanlar aşırı gittiler ve Hz.İsa'yı Allah'a ortak koştular. Bu aşırılıklarıyla dinden çıktılar. Aynı şekilde Râfiziler de peygamberler ve imamlar hakkında aşırı gittiler. Öyle ki onlar da Allah'tan başka Rabler edindiler. Bir yandan da meşitlerde kabirlerin başlarında büyük kalabalıklara oluşturarak cuma namazları ve cemaate namaz kılınmasına engel olup, kabirlerde yatanları yücelttiler, hacceder gibi törenler yaptılar. Hatta bazıları daha aşırı giderek o kabirleri tavaf etmenin büyük bir ibadet olduğunu iddia ettiler.¹⁰⁵ Halbuki Rasullullah (s.a.v.) şöyle buyurur: "Allah

¹⁰¹ Hasan Onat, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, "Yirminci Asırda Şiilik ve İslam Eslâm Devrimi"*, İstanbul 1993, s. 129-133.

¹⁰² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta 2002, s. 338

¹⁰³ Muhammed Ebu Zehra, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, İstanbul 1978, s. 213.

¹⁰⁴ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Ankara 1988, s. 133

¹⁰⁵ Ahmed İbn Teymiyye, *Şîa'ya Reddiye Çev. Heyet, Tevhid Yayınları*, İstanbul 1988, s. 45.

Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etti. Onlar Peygamberlerin kabirlerini mescitlere çevirdiler. Allah onların yaptıklarını yasaklıyor.¹⁰⁶ "İnsanların en şerlileri hayatta iken kıyameti görenlerle kabirleri mescit edinenlerdir."¹⁰⁷ "Ya Rabbi! Kabrimi tapılan put yapma. Allah'ın gazabı Peygamberlerin kabirlerini mescid yapanlara karşı şiddetlidir."¹⁰⁸

Hız.Hüseyn'in İslâm adına çektiği acılar, sıkıntılar ve kendine reva görülen zulümlere elbette her Müslüman'ı üzer ve bu tarihi trajediden alınması gereken ibreti almaya çalışır. Fakat her sene Hız.Hüseyn'in şehit edildiği gün olan on muharremde onun acısını paylaşmak adına binlerce kişinin meydanlarda toplanarak çoğu zaman kan akıncaya kadar zincirlerle sırtlarını ve göğüslerini döverek kendilerine eziyet etmeleri, İslâm'ın temel ilkeleriyle çelişkili bir manzara arz etmektedir.

İslâm dininde semboller bellidir; bu maksatla yapılacak ibadetler ve ziyaretler de bellidir. Bunların çoğaltılması veya azaltılması bir nevi dinin tahrif edilmesi anlamına gelir. Ne var ki şii toplumlarında başta Hız.Ali'nin türbesi olmak üzere imamların ve diğer din büyüklerinin mezarları haddinden fazla süslenerek ve manevi değerler atfedilerek adeta ikinci Kâbe konumuna getirilmiştir.

Bütün bunlar Şia'nın ezoterik bir metodoloji ile İslâm'ı yorumlaması neticesinde ortaya çıkan ve asırlardan beri süre gelen uygulamalardır. Yukarıda sıraladığımız olumsuzluklar bu yorumun acilen yeniden gözden geçirilmesini bizlere hatırlatıyor. Bunu gerçekleştirebilecek olanlar ise öncelikle Şia'nın kendi içerisinde yetişmiş olan ilim adamlarıdır.

SONUÇ

İnsan sevgisini öncelikle Allah'a verirse, sevdiği her şeyi Allah için sevmiş olur. Önce sebepleri sevenler, bu sevgilerini Allah'ı sevmeye vesile yaparlar. Bazen kuvvetli bir sebep rast gelir, onun sevgisine müstakil manada takılır kalır da bu durum çeşitli sapkınlıklara sebep olabilir. Onun içindir ki Ehl-i beyt de dahil olmak üzere yaratılmışları sevme konusunda aşırılığa gidilmemelidir.

Öldükten sonraki hayat, kabir ahvali, cennet ve cehennem gibi semiyat konularının dışında İslâm dini olabildiğince rasyoneldir. İslâm inançlarını ezoterik inançların gölgesinde yorumlamak sıradan bir yorum olacağından onu sırlar gizemler ve mu'cizelerle dolu bir din haline getirir. Böyle bir dini yorum, hayatın gerçekleriyle bağdaşmadığı için eninde sonunda terk edilmeye veya vicdanlara hapsedilmeye mahkum olur. Özellikle bilgi çağı olarak adlandırılan, herkesin her şeyden haberdar olabildiği 21. yüzyılda bu tür din anlayışlarının haddinden fazla abartılmış otoritelerle ayakta tutulması mümkün gözükmemektedir.

Batı dünyasında yaklaşık iki asırdan beri devlet ve dini otoritenin sorgulanması neticesinde bu otoritelere karşı bireyin hakları ve sorumlulukları konusunda teori ve pratikte önemle değişiklikler yaşanmıştır. Bu gelişmeler karşısında insanlar bir takım otoriteler karşısında eli kolu bağlı hiçbir şey yapamayan aciz varlıklar olmadıklarını anlamışlardır. Bireysel haklar ve özgürlükler, demokrasi, serbest piyasa şartlarında rekabete dayalı üretim, şeffaf devlet ve yöneticilerin icraatlarından sorumlu tutulma-

¹⁰⁶ Buharî, Enbiya: 50; Müslim, Mesacid: 22

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, 1/435; İbn Hibban, Mesacid, 340

¹⁰⁸ Muvvatta, Sefer, 85; Ahmed b. Hanbel, 2/246

ları, sivil itaatsizlik, yapıcı muhalefet gibi çağdaş dünyanın yaklaşık iki asırdan beri tartıştığı ve kendi kültürleri doğrultusunda geliştirerek kabul ettikleri değerlerdir. Bu değerlerle birlikte insanlığın uygarlık düzeyi çok daha farklı bir konuma gelmiştir. Şif toplumlarında bu değerlerin konuşulması ve tartışılmasında din adamlarının otoriteleri önemli bir engel olarak kendini hissettirmektedir. Kanaatimizce bunun gerisinde din adamlarının masum olduklarına ve gaybî bilgilere donanmış olduklarına dair ezoterik inançlar vardır.

İnsanlığın ortak tecrübesini yansıtan çağdaş değerlerin hepsinin batıl kabul edilip reddedilmesi narsist bir psikolojiyi yansıtır. Gerekli olan değişime direnmek nafile bir gayrettir. Çünkü sosyal alanda değişmeyen tek gerçek değişimin sürekliliğidir. Şif toplumlarında din adamları zümresinin kendi otoritelerini sürdürme' adına çağdaş değerlerin tamamını reddetmeleri gerçekçi gözükmemektedir.

"Dinlerini parçalayan ve bölük bölük (şîa şîa) olanlardan (olmayın, bunlardan) her fırka kendilerinde olan ile böbürlenir."¹⁰⁹ Bu ayet sosyal-psikolojinin önemli bir gerçeğine işaret etmektedir: Her fırka kendi inançlarıyla veya bazı inançlara getirdikleri kendi yorumlarıyla övünmektedir. Yaklaşık 14 asırdan beri yaşayan Şif düşüncenin mensupları İslâm'ın tek doğru yorumu olarak kendi yorumlarıyla övünmüşler, İslam dünyasında en seçkin topluluğun da kendileri olduğuna inanmışlardır. Binaenaleyh Şîa'nın yakın gelecekte inkıraza uğrayacağını söylemek fazlaca ütöpik bir beklenti olur. Böyle olunca İmamiyye'nin makalemizde eleştirdiğimiz görüş, düşünce ve inançlarını sürdüreceklerini biliyoruz. Ancak medeniyetler çatışması gibi tezlerin tartışıldığı bir dönemde, kendisini İslâm dairesi içerisinde gören her kesimin daha ma'kul ve daha gerçekçi düşüncelere yönelmelerine ve bu istikamette davranışlar sergilemelerine şiddetle ihtiyaç vardır. Çünkü insanlık enformetik bir baskı altında bulunmaktadır; böyle olunca da marjinal grupların yaptığı yanlışlıklar, örnek gösterilerek ve genelleştirilerek bir dinin bütün mensupları suçlanmakta ve dünya kamuoyunda o dine karşı asılsız önyargılar oluşturulmaktadır.

¹⁰⁹ Rum, 30/32.